

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπουργείο Παιδείας
και Θρησκευμάτων

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
Π/ΘΜΙΑΣ & Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ (ΠΕ.Κ.Ε.Σ) ΚΡΗΤΗΣ

ΣΤΕΡΓΙΑΝΗ ΖΑΝΕΚΑ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ-ΠΕ02

Δ/νση: Ρολέν 4, Τ.Κ. 71305 – Ηράκλειο

Τηλ.: 2810 246400-246860

Κιν. 6973735494

Fax: 2810222076

E-mail: pekeskritis@sch.gr

E-mail προσωπ.: stergianizaneka@gmail.com

Ιστότοπος: <http://www.pdekritis.gr/pekes/>

Ιστότοπος προσωπ.: <https://szaneka.academia.edu/>

Πληροφορίες: Γραμματεία ΠΕ.Κ.Ε.Σ Κρήτης

Ηράκλειο, 24-10-2019

Αρθ. Πρωτ: Φ2/1670

ΠΡΟΣ: 1. τους/τις Φιλολόγους των Σχολείων της
Επιστημονικής μου Ευθύνης στο Ν. Χανίων και
στο Ν. Ρεθύμνου

ΚΟΙΝ:

1. ΠΔΕ Κρήτης (ΠΕ.Κ.Ε.Σ Κρήτης)
2. Δ/νση Δ/θμιας Εκπαίδευσης Χανίων
3. Δ/νση Δ/θμιας Εκπαίδευσης Ρεθύμνου

ΘΕΜΑ: Οι Κειμενικοί Δείκτες στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας (θεωρία και πίνακας με παραδείγματα)

Συνοχή κειμένου σύμφωνα με την κειμενογλωσσολογία

Ο όρος αναφέρεται στα ποικίλα γλωσσικά μέσα (γραμματικά, λεξιλογικά, φωνολογικά) με τα οποία οι προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους ώστε να αποτελέσουν μεγαλύτερες ενότητες λόγου. Αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της κειμενικότητας, δηλαδή της ιδιότητας που καθιστά ένα κομμάτι λόγου κείμενο με σημασία. Κάθε γλωσσικό στοιχείο που εμφανίζεται σε ένα κείμενο αποτελεί εργαλείο για τη γνωστική επεξεργασία τόσο από τον πομπό (ομιλητή-συγγραφέα) όσο και από τον δέκτη (ακροατή-αναγνώστη) άλλων γλωσσικών στοιχείων του κειμένου. Η πιο εμφανής εκδοχή αυτής της ιδιότητας είναι η σύνταξη, η οποία υπαγορεύει συγκεκριμένα σχήματα οργάνωσης στο κείμενο.

Η συνοχή επιτυγχάνεται μέσω ποικίλων γλωσσικών τεχνικών όπως η επανάληψη (ρητή επανάληψη ή επανεμφάνιση ενός στοιχείου με διαφορετική γραμματική κατηγορία, π.χ. ουσιαστικό-ρήμα), ο παραλληλισμός, η παράφραση, η έλλειψη. Επίσης, με τη χρήση αντωνυμιών, τροποποιητών (επιθέτων και επιρρημάτων), συνδέσμων (παρατακτικών και υποτακτικών), αλλά και με τη χρήση των γραμματικών χρόνων, της ρηματικής όψης (στα εγχειρίδια της νεοελληνικής γλώσσας αναφέρεται ως τρόπος του ρήματος) και της τροπικότητας. Στη συνοχή του κειμένου συμβάλλει επίσης και η λειτουργική προοπτική της πρότασης, δηλαδή η οργάνωσή της σε θέμα και σχόλιο (παλιά και νέα πληροφορία). Σημαντικός τέλος είναι ο ρόλος της επιτόνισης σε προφορικά κείμενα. Γενικά, λοιπόν, η συνοχή αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο δομείται η σημασία ενδοκειμενικά. Δεν περιορίζεται ωστόσο στη σύνταξη ή τη μορφολογία, καθώς εμπεριέχει τη λειτουργική χρήση των γραμματικών και συντακτικών δομών μέσα στον πραγματικό χρόνο και τη διεπίδρασή τους με άλλους παράγοντες κειμενικότητας, όπως η συνεκτικότητα.

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=330

Στην ελληνική γλώσσα οι συνοχικοί δεσμοί μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

- **προσωπική αναφορά:** σύστημα ταύτισης προσώπων, εκφράζεται με ονοματικές φράσεις και αντωνυμίες καθώς και με μορφήματα του ρήματος (πρόσωπα)
- **έλλειψη:** παράλειψη συνδετικών στοιχείων
- **υποκατάσταση:** έλλειψη με παρουσία του στοιχείου που παραλείπεται (π.χ. οι πρώτοι, ...οι δεύτεροι, κλπ.)
- **συνδετικότητα:** συνδετικές εκφράσεις για δήλωση σημασιολογικών σχέσεων, όπως πρόσθεση, αντίθεση, αιτία, χρόνος, κ.ά.
- **λεξικές σχέσεις:** λεξικά μορφήματα (αντωνυμία, επανάληψη, παράφραση)

Πράγματι, η συνοχή ενός κειμένου βασίζεται σε κατάλληλες **γλωσσικές διαδικασίες που συσχετίζουν διαδοχικά και δομικά στοιχεία του λόγου** (επιλογή άρθρου, αντωνυμιών, σχέσεις αναφορικότητας, επιχειρηματολογίας, κ.ά.). Αυτοί οι γλωσσικοί δείκτες «καθοδηγούν» τον ακροατή/αναγνώστη ως οδοδείκτες και έχουν ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση του κειμένου.

Οι δείκτες αυτοί έχουν πάρει κατά καιρούς διάφορα ονόματα, χωρίς να υπάρχει ομοφωνία: δείκτες λόγου, πραγματολογικοί δείκτες, πραγματολογικές εκφράσεις, πραγματολογικά συνδετικά στοιχεία, συνδετικά, **ενδείκτες** ή ενδεικτικές φράσεις. Στην ελληνική βιβλιογραφία ονομάζονται δείκτες οργάνωσης του λόγου και **κειμενικοί δείκτες**, ορολογία των Χριστοφίδου (1996), και Γεωργακοπούλου/Γούτσου (2011).

Ενδείκτης

Γλωσσικό στοιχείο που βοηθά τον αναγνώστη/ακροατή να συνδέσει το κειμενικό μήνυμα με το ευρύτερο γνωσιακό, καταστασιακό και πολιτισμικό του πλαίσιο. Μια ταξινόμηση των ενδεικτών αναγνωρίζει: **α) προσλεκτικούς ενδείκτες** (για παράδειγμα, *ας υποθέσουμε, εννοώ, θέλω να πω* κ.ά.), που καθιστούν σαφέστερη την προσλεκτική ισχύ μιας απόφασης, δείχνουν δηλαδή αν πρόκειται για διευκρίνιση, ισχυρισμό, υπόθεση κλπ., **β) τροπικούς ενδείκτες** (*ίσως, πιθανόν, χωρίς αμφιβολία, θα έλεγα, αμφιβάλλω αν* κλπ.), που δείχνουν τη μικρότερη ή μεγαλύτερη βεβαιότητα του ομιλητή / συγγραφέα για την αλήθεια της πληροφορίας που επεξεργάζεται, **γ) θεωρησιακούς ενδείκτες** (*θα ήθελα να, μου φαίνεται χωρίς ενδιαφέρον ή περιττό να* κ.ά.), που φανερώνουν τη στάση του ομιλητή / συγγραφέα απέναντι στο θέμα που συζητά, και **δ) μεταγλωσσικούς ή μετακειμενικούς ενδείκτες** (*θα ξεκινήσω λέγοντας, στη συνέχεια θα συζητήσω, στο επόμενο κεφάλαιο θα δείξω, τελειώνοντας θα αναφερθώ* κλπ.), που αναφέρονται σε στοιχεία της οργάνωσης του ίδιου του κειμένου. Οι ενδείκτες έχουν ευρύτερο πεδίο τροποποίησης του λόγου / κειμένου σε σχέση με τους συνδέτες, λειτουργία που αφορά συνήθως το κείμενο που ακολουθεί (καταφορική) και όχι το κείμενο που προηγείται (αναφορική), και θέση μεταξύ παραγράφων, και εκφράζουν τη στάση του ομιλητή απέναντι στο κειμενικό μήνυμα. Είναι φανερό ότι οι ενδείκτες έχουν σχέση με τη συνεκτικότητα του κειμένου.

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=460

Οι κειμενικοί δείκτες, λοιπόν, είναι ενδείξεις των σχέσεων που υπάρχουν στο κείμενο οι οποίες διακρίνονται σε:

- **σχέσεις διαδοχικότητας:** διαδοχική σχέση μεταξύ μονάδων, από τη μικρότερη στη μεγαλύτερη. Δηλώνουν επίσης τη γραμμική υφή του λόγου, τη μετάβαση από το προηγούμενο στο επόμενο, την αρχή-μέση-τέλος κάθε μονάδας, την επαγωγική ανάλυση από το μέρος στο όλο,
- **σχέσεις λογικής πληροφορίας:** μεταδίδουν ουσιαστικό περιεχόμενο και δεν αφορούν απλά γειτνιάσεις,

- **σχέσεις προθετικότητας:** δείχνουν γιατί ο ομιλητής/συγγραφέας αναφέρεται σ' αυτό για το οποίο γίνεται λόγος (θέση → αιτιολογία → συμπέρασμα) (Γεωργακοπούλου/Γούτσος, 2011).

Ως προς τη μορφή, **οι κειμενικοί δείκτες** μπορεί να είναι σύνδεσμοι, επιρρήματα, επιρρηματικές φράσεις, μόρια, παρενθετικές φράσεις, μεταγλωσσικές εκφράσεις (άκου να δεις, να σου πω κάτι, κλπ.) κ.ά. Οι σύνδεσμοι και τα επιρρήματα εκτός από κειμενικοί δείκτες λειτουργούν και μέσα στην πρόταση.

Με βάση την κατηγοριοποίηση του Hyland (2005) και την ελληνική βιβλιογραφία προτείνεται ένα μοντέλο διάκρισης των **μετακειμενικών δεικτών** κατάλληλο για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με αρχική διαίρεση σε **κειμενικούς δείκτες** που δείχνουν την οργάνωση του κειμένου και σε **διαπροσωπικούς** που εκφράζουν τη σχέση και την εμπλοκή του συγγραφέα και του αναγνώστη του στην κειμενική διεπίδραση (Κουτσουλέλου, 2018, 248-250)

Κειμενικοί Δείκτες

Δείκτες σύζευξης (δείχνουν τις λογικές σχέσεις μεταξύ προτάσεων)	προσθετικοί αντιθετικοί συμπερασματικοί αιτιολογικοί χρονικοί	<i>και, επιπλέον, επίσης ... όμως, ωστόσο, αλλά ... επομένως, άρα, συμπερασματικά ... επειδή, διότι, γι' αυτόν τον λόγο ... μετά, ύστερα ...</i>
Δείκτες μετάβασης (δείχνουν τη σχέση μετάβασης σε άλλη κειμενική ενότητα)	δείκτες λόγου	<i>Και, ωστόσο, Συμπερασματικά, Λοιπόν, Τέλος ...</i>
Δείκτες πλαισίου (δείχνουν τα μέρη του κειμένου ή παραπέμπουν σε αυτά)		<i>Για να συνοψίσουμε, Στο κεφάλαιο αυτό, ο στόχος μας είναι, πρώτον, δεύτερον, όπως προηγουμένως ανέφερα, παρακάτω θα δούμε ...</i>
Επεξηγηματικοί δείκτες (επεξηγούν το περιεχόμενο του κειμένου)	παρενθετικός λόγος στίξη παραφράση επεξήγηση	<i>() : ... κ.ά. με άλλα λόγια, π.χ., δηλαδή, για παράδειγμα ...</i>
Δείκτες της πηγής της πληροφορίας (παραπέμπουν στην πηγή των πληροφοριών που αναφέρονται στο κείμενο)		<i>ο χ πιστεύει, όπως υποστηρίζει ο χ, κατά την άποψη του χ ...</i>

Διαπροσωπικοί Κειμενικοί Δείκτες

<p>Δείκτες μετριασμού (εκφράζουν μερική δέσμευση του συγγραφέα σχετικά με τη βεβαιότητα ή την αλήθεια πρότασης)</p>	<p>τροπικά ρήματα δοξαστικά ρήματα νοητικά επίθετα αναφορικά ουσιαστικά επιρρήματα υποθετικές προτάσεις</p>	<p><i>μπορεί, (θα έπρεπε, θα μπορούσε, έπρεπε, μπορούσε, δεν πρέπει) φαίνεται να, νομίζω, προτείνω, υποθέτω ... πιθανό, δυνατό ... υπόθεση, παράδειγμα ... ίσως, πιθανώς, μερικές φορές, συνήθως, σχεδόν ... εάν ισχύει ...</i></p>
<p>Δείκτες έμφασης (εκφράζουν ολική δέσμευση του συγγραφέα σχετικά με την βεβαιότητα ή αλήθεια πρότασης. Επίσης, τονίζουν τη σημαντικότητα των ενεργειών/ απόψεών του)</p>	<p>επίθετα επιρρήματα ρηματικές εκφράσεις ρήματα επίθετα ρήματα</p>	<p><i>βέβαιο, είναι βέβαιο, αναντίρρητη, σημαντικό, εμφανής, ξεκάθαρο, ολοφάνερο, προφανώς, φαίνεται ότι ... σημαντική, κύριος, καινοτόμος, νέα ... βασικός ενισχύει, ενδιαφέρον έχει ...</i></p>
<p>Δείκτες προσωπικής εμπλοκής του συγγραφέα (δείχνουν την παρουσία του συγγραφέα μέσα στο κείμενο)</p>	<p>α' πρόσωπο ενικού ή και πληθυντικού ρημάτων και αντωνυμιών</p>	<p><i>εγώ / εμείς / μας</i></p>
<p>Δείκτες στάσης (εκφράζουν τις απόψεις/ συναισθήματα του συγγραφέα)</p>	<p>ρήματα δεοντικά επιρρήματα ρηματικές εκφράσεις δοξαστικά ρήματα, ρήματα που εκφράζουν συναίσθημα</p>	<p><i>πρέπει, είναι ανάγκη, είναι απαραίτητο ... δυστυχώς, ευτυχώς αποτελεί έκπληξη ... πιστεύω, νομίζω, θεωρώ ... ελπίζω ...</i></p>
<p>Δείκτες σχέσης ή εμπλοκής του αναγνώστη (δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας εμπλέκει τον αναγνώστη του στην κειμενική διαδικασία)</p>	<p>ερωτήσεις (ρητορικές, άμεσες), σχόλια, προστακτική</p>	<p><i>θα συμφωνούσατε ότι...; σημειώστε ...</i></p>

Η εξάσκηση των μαθητών στην κατανόηση και χρήση των κειμενικών δεικτών μπορεί να γίνει με διάφορες ασκήσεις. Ενδεικτικά:

- Εντοπίστε στα επόμενα κείμενα κειμενικούς δείκτες και σχολιάστε τη λειτουργία τους. Αλλάξτε τον δείκτη (π.χ. ως προς τον βαθμό έντασης ή ως προς την κατηγορία) και

παρατηρήστε την αλλαγή στη σημασία της πρότασης. Ποιες άλλες αλλαγές είναι απαραίτητες;

Το σχολείο πρέπει να δίνει στους νέους κατευθύνσεις, οράματα, ελπίδες. Πρέπει να είναι αφύπνιση συνειδήσεων και έμπνευση για κάτι καλύτερο. Οι νέοι είναι το μέλλον της κοινωνίας.

Είναι βέβαιο ότι τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει σημαντικές βελτιώσεις στην ακτινοθεραπεία και στις χειρουργικές τεχνικές.

«Νομίζω είμαστε ένα βήμα πιο κοντά σε μία κρίση δολαρίου» δήλωσε ο Γιού. Τόνισε επίσης πως η Κίνα ανησυχεί για την ασφάλεια των συναλλαγματικών της.

«Δυστυχώς στη χώρα υπάρχουν πολυεθνικές επιχειρήσεις που δεν σέβονται και δεν εφαρμόζουν την εθνική και κοινοτική νομοθεσία» είπε το Σάββατο

Βιβλιογραφία

Γούτσος, Δ. (2009). Μόρια, δείκτες λόγου και κειμενικά επιρρήματα: Η οριοθέτηση των γλωσσικών κατηγοριών με τη χρήση ΗΣΚ. *Πρακτικά 8^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, 30 Αυγούστου -2 Σεπτεμβρίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων: 754-768.

Γούτσος, Δ. & Γεωργακοπούλου, Α. (2011). *Κείμενο και Επικοινωνία*. Αθήνα: Πατάκης.

Κουτσουλέλου, Σ. (2018). Αρχικά... στη συνέχεια... επίσης... τέλος. *Figura in Praesentia. Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή Θανάση Νάκα*. Γλωσσοφιλολογική Βιβλιοθήκη 12. Αθήνα: Πατάκης.

Χριστοφορίδου, Α. (1996) Κειμενικοί δείκτες. Θέση-χρήση-σημασία. Στο Γ. Κατσιμαλή & Φ. Καβουκόπουλος (επιμ.) *Ζητήματα Νεοελληνικής Γλώσσας. Διδακτική Προσέγγιση*. Πανεπιστήμιο Κρήτης: 133-149.

Hyland K. (2005). *Metadiscourse*. London: Continuum.

Πιστό αντίγραφο
στη Γραμματεία του ΠΕ.Κ.Ε.Σ

Με τιμή

ZANEKA ΣΤΕΡΓΙΑΝΗ
Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου
Φιλολόγων Κλάδου ΠΕ02

Εσωτερική Διανομή: Οργανωτική Συντονίστρια ΠΕ.Κ.Ε.Σ Κρήτης